

Projekt záró beszámoló

Az OTKA által támogatott posztdoktori kutatás 2 éve alatt korábbi eredményeim és a kutatási terület kiszélesítésével a bizánci regények 12. századi francia recepcióját vizsgáltam. Azokat a görög/bizánci témájú, vagy a hellénisztikus kori regények sajátosságait követő műveket gyűjtöttem össze és elemeztem, amelyek eltérő jellegük miatt ezidáig nem illeszkedtek a francia irodalomtörténeti osztályozáshoz („artúr regény”, „antik regény”, „udvari regény”, latin és kelta eredetű művek, stb.). Kutatásaim során a 12. századi francia-magyar-bizánci dinasztikus és irodalmi kapcsolatokat is vizsgáltam. Olyan 12. századi francia udvarokban írott szövegeket elemeztem, amelyek egyfelől bizánci hatást mutatnak, másfelől magyar vonatkozásokkal is rendelkeznek, melyek háttérben III. Béla magyar király (a francia regényelemek szempontjából fontos időszakban még bizánci Béla-Alexiosz) személye és történeti szerepe állhat. Kutatásaim során kimutattam, hogy a középkori francia elbeszélésekben fellelhető magyar vonatkozások, a „magyar király” és a „magyarok gazdagsága” irodalmi motívumok egyre szélesebb körű és árnyaltabb alkalmazásában nem csupán az egyházi közvetítés játszott szerepet és nem feltétlenül a 12. század végén felerősödő francia-magyar dinasztikus kapcsolatok jelentették a fordulópontot. A magyarok bizánci jelenléte és történelmi szerepe, legfőképp Béla-Alexiosz személye és bizánci-magyar uralkodói pályafutása már évtizedekkel korábban jelentős hatással lehetett. A kutatás Andreas Capellanus *De Amore* című traktátusának és a bizánci regényszerző, Makrembolitész *Hüszminé és Hüszminiász* című művének datálása szempontjából is jelentős eredményekkel szolgált. Ezzel kapcsolatos kutatási eredményeimet egy magyar és két francia nyelvű tanulmányban összegeztem. Előkészületben van egy tanulmányom, amelyben a francia regényekben és regényes elbeszélésekben (pl.: szentéletek) megjelenő, általam „matière de Byzance”-ként definiált, Bizánchoz és a bizánci regényekhez köthető irodalmi motívumokat vizsgálom. E témában meghívást kaptam a *La notion de matière littéraire au Moyen Âge* című konferencia kerekasztal szekciójára (szervező intézmények: CELLAM-CETM [université Rennes 2], le CESCUM [université de Poitiers]). Kutatási eredményeimhez kapcsolódó témában („A bizánci regény recepciója a 12. századi francia irodalomban”) doktori szemináriumot tartottam az ELTE Nyelvtudományok Doktori Iskolában (Ókortudomány), a 2014/2015-ös tanév őszi félévében. A 2015/2016-os őszi félévben hasonló tematikával (bizánci hatást mutató 12. századi francia szövegek olvasása és elemzése) szakszemináriumot tartok az Eötvös József Collegiumban. A kurzus célja egy ófrancia nyelvű, modern fordítással

kiegészített, francia bevezetővel és jegyzetekkel ellátott antológia összeállítása, a kurzus hallgatóinak bevonásával. Az antológia – a már ismert szövegeken túl – tartalmazni fog egy hosszabb részletet a máig kiadatlan *Barlám és Jozafát* Athosz-hegyi ófrancia változatából, amelynek kritikai szövegkiadását jelenleg készítem elő. A 2 éves kutatási munka során ugyanis – a munkatervben is szereplő – Athosz-hegyi kódex görög és ófrancia szövegének átírását és kiadásra való előkészítését is megkezdtem. A 11. századi görög kézirat főszövege (amely minden bizonnyal a konstantinápolyi Lophadion kolostorban készült) a *Barlám és Jozafát* című regényes legenda rövidített, ógörög nyelvű változata. A rendkívül igényes kivitelű miniatúrák mellett a kézirat legfőbb érdekessége, hogy a görög szöveg mellett – és körül – a margón (valamennyi ránk maradt: 135 foliumon!) napjainkig érdemben nem kutatott, ismeretlen és kiadatlan ófrancia fordítást tartalmaz. Az ófrancia szöveg modern szakirodalma csupán jelzésértékű, a későbbi francia változatok pedig, amelyeket filológiai szempontból átfogóan elemeztek, különböznek az Athosz-hegyi változattól. Az ófrancia szöveg eddig elvégzett nyelvi elemzése és helyesírási sajátosságai alapján véleményem szerint a fordítás korábbi lehet (12. század), mint azt Paul Meyer a kódexről készült néhány fotó alapján 1886-ban feltételezte (Meyer az ófrancia fordítást a 13. század elejére datálta). Nem valószínű az sem, hogy a francia szöveg csupán nyelvi vagy fordítási gyakorlás lett volna: a gyönyörű illusztrációkat tartalmazó kódex a francia fordítással kiegészítve megrendelésre készülhetett egy görögül nem tudó frank származású nagyúr számára. A nyelvészeti elemzés során feltárt normann jegyek, valamint a szöveg lexikai sajátosságai (amelyek a regisztrált ófrancia nyelvi *corpus*ban többnyire *hapax*-ot jelentenek!) alapján feltételezhető, hogy a fordító dél-itáliai vagy szicíliai származású normann lehetett, aki Konstantinápoly egyik latin közösségében görög-latin fordítóként tevékenykedhetett. Az ófrancia szöveg helyreállításához (az oldalsó margókon sérült és töredékes a szöveg) a kódex ógörög (fő)szövegének az átírását is el kell végezni, annál is inkább, mert ez a változat kritikai szempontból is többször eltér a már kiadott olvasatoktól. A kutatás az ófrancia filológia szempontjából rendkívüli jelentőségű, mert ebből a korból igen kevés eredeti írásos emlék maradt ránk. A témában eddig publikált kutatási eredményeimet és az ófrancia szöveg várható kritikai kiadását kiemelt nemzetközi érdeklődés kíséri. Az eddigi eredményeimet négy konferencia előadásban, egy megjelent és három megjelenés alatt álló tanulmányban összegeztem, valamint ebben a témában ez év novemberében konferencia előadást tartok (Byzance et l'Occident 4, Nemzetközi konferencia, ELTE Eötvös József Collegium, 2015. november 23-27). Legújabb kutatási eredményeimet összegző tanulmányom a *Romania* folyóiratnál lektorálás alatt áll, valamint a kézirattal kapcsolatos kutatásaimról 2016

januárjában meghívott vendégelőadóként előadást tartok a párizsi École Normale Supérieureben. Az OTKA által támogatott 2 év alatt elsősorban paleográfiai és filológiai kérdéseket vizsgáltam az eddig átírt ógörög és ófrancia szövegtörzsek további pontosításával, kiegészítésével (rövidítés típusok, betűformálási sajátosságok, paleográfiai jellegzetességek összegyűjtése, a szerzői javítások [szócserék, áthúzások] filológiai vizsgálata, elveszett foliumok görög szövegének a francia fordítás alapján történő rekonstruálása, a francia szöveg nyelvezeti és írásmódbeli sajátosságainak, dialektus jegyeinek kimutatása/további pontosítása stb.). Jelenleg az ófrancia fordítás bizonytalan olvasatainak véglegesítésén dolgozom, a szövegeket (ógörög és ófrancia) publikálásra készítem elő, amely egyszersmind a magyarázó jegyzetek, és a kritikai apparátus összeállítását is jelenti, valamint a kritikai kiadást bevezető francia nyelvű tanulmány megírását, amely a kézirattal és annak ógörög és ófrancia szövegével kapcsolatos legfontosabb kérdéseket tárgyalja: a kézirat paleográfiai leírása, datálás, a fordítás lehetséges történeti háttéré és körülményei, a görög *Barlám és Jozafát* regény Iviron kódexbeli változatának bemutatása, az ófrancia szöveg nyelvészeti leírása (nyelvezet, dialektus jegyek, helyesírási sajátosságok, *hapax*-ok, stb.).

Az elmúlt két év során az OTKA NN 104456 „Klasszikus ókor, Bizánc és humanizmus. Kritikai forráskiadás magyarázatokkal” kutatócsoport munkájában is részt vettem. A kutatócsoport tagjaként 4 nemzetközi konferencia francia szekcióinak voltam főszervezője (*Byzanz und das Abendland / Byzance et l'Occident 1-4.*), szerkesztésben 3 tanulmánykötet jelent illetve jelenik meg (*Byzance et l'Occident : Rencontre de l'Est et de l'Ouest*; *Byzance et l'Occident 2. : Tradition, transmission, traduction*, megjelenik: 2015 október; *Byzance et l'Occident 3. : Le roman au Moyen Âge : de Byzance à la France*, megjelenés alatt), a kutatócsoport saját könyvsorozatának részeként („Antiquitas – Byzantium – Renascentia”). Felolvasó üléseket szerveztem az Eötvös Collegium székhelyű *Udvari Irodalom Nemzetközi Társaság* magyar tagozata számára. Az ELTE részére keretegyezményt készítettem az Université Rennes 2-vel, valamint részt vettem az ELTE EC Byzantium Központ és a párizsi EHESS valamint más intézmények, így a Peloponnésos-i Egyetem, Kalamata együttműködéseinek kidolgozásában.

A kutatócsoport eredményeinek köszönhetően 2015. szeptember 1-től önálló oktatási/kutatási egység (Byzantium Központ) jött létre az ELTE Eötvös József Collegiumban, amelynek keretében az egyetem tudományos munkatársként tud alkalmazni. Ez az oka annak, hogy kérvényeztem az OTKA posztdoktori alkalmazás 1 évvel korábbi

lezárását. Ezúton szeretném megköszönni az OTKA minden munkatársának és az OTKA Kollégium tagjainak segítő támogatását.

PUBLIKÁCIÓ:

megjelenés alatt

„Le codex Iviron 463 : approches paléographique et philologique”,
In : *Byzance et l'Occident 3. : Le roman au Moyen Âge : de Byzance à la France*, sous la direction d'E. EGEDI-KOVÁCS, Collège Eötvös József ELTE, Budapest, 2015.

kiadónál

„*Barlaam et Joasaph* (cod. Iviron N° 463). Un nouveau texte en ancien français : sur l'édition critique en préparation”.

2014

„La traduction française de la version grecque dite d'Iviron de *Barlaam et Joasaph*. À propos de l'édition critique en cours”, In: *Investigatio Fontium*, ed. László Horváth, Eötvös József Collegium ELTE, Budapest, 2014, p. 83-94.

<http://honlap.eotvos.elte.hu/uploads/documents/kiadvanyok/investigatio/07-Egedi-Kov%C3%A1cs%20Emese.pdf>

2013

„Le souvenir de Béla-Alexis dans la littérature française du XIIe siècle”, In: *Byzanz und das Abendland: Begegnungen zwischen Ost und West*, ed. Erika Juhász, Eötvös-József-Collegium ELTE, Budapest, 2013, p. 161-177.

http://honlap.eotvos.elte.hu/uploads/documents/kiadvanyok/Byzanz%20und%20das%20Abendland/Emese_Egedi-Kovacs.pdf

2013

« Le livre dans le livre » et « le livre d'amour » : le *De amore* d'André le Chapelain et le roman byzantin de Makrembolitès, In: *Byzance et l'Occident: Rencontre de l'Est et de l'Ouest*, sous la direction d'E. EGEDI-KOVÁCS, Collège Eötvös József ELTE, Budapest, 2013, p. 91-100.

<http://honlap.eotvos.elte.hu/uploads/documents/kiadvanyok/Byzance/egedi%20le%20livre%20dans%20le%20livre.pdf>

2013

„Béla-Alexiosz emléke a 12. századi francia irodalomban”, In: *Francia-magyar kapcsolatok a középkorban*, szerk. GYÖRKÖS Attila – KISS Gergely – SÁGHY Marianne, Debreceni Egyetem, 2013, p. 49-63.

TANULMÁNYKÖTET SZERKESZTÉS :

- (megjelenés alatt) *Byzance et l'Occident 3. : Le roman au Moyen Âge : de Byzance à la France*, sous la direction d'E. EGEDI-KOVÁCS, Collège Eötvös József ELTE, Budapest.
- (megjelenik: 2015. október) *Byzance et l'Occident 2. : Tradition, transmission, traduction*, sous la direction d'E. EGEDI-KOVÁCS, Collège Eötvös József ELTE, Budapest.
- 2013 *Byzance et l'Occident : Rencontre de l'Est et de l'Ouest*, sous la direction d'E. EGEDI-KOVÁCS, Collège Eötvös József ELTE, Budapest, 2013.
http://honlap.eotvos.elte.hu/uploads/documents/kiadvanyok/Byzance/!!Byzance_teljes.pdf

ISMERTETŐK:

- Gózon Ákos: „Bizánc és a Nyugat kölcsönhatása. Kódexektől hapaxokig”, *Élet és Tudomány*, 2015/7, p. 198-200.
- Gózon Ákos: „Bizánc és a Nyugat. Konferencia a szellemi és anyagi kultúra kölcsönhatásáról”, *Élet és Tudomány*, LXIX. évf., 2. szám, 2014. január 10, p. 48-50.
- Kövágó Angéla – Horváth László: „Kelet és Nyugat találkozása”, *Élet és Tudomány*, LXVIII. évf., 1. szám, 2013. január 4, p. 4-5.

KONFERENCIA ELŐADÁSOK:

- 2014 „Au carrefour de diverses cultures : le roman de *Barlaam et Joasaph* dans le manuscrit d'Ivion (N° 463)”, *Byzanz und das Abendland III. / Byzance et l'Occident III. (Studia Byzantino-Occidentalia. Gallica-Italica-Germanica-Graeca)*, Nemzetközi konferencia, ELTE Eötvös József Collegium, Budapest, 2014. november 24-28.
- 2014 „La traduction française de la version grecque dite d'Ivion de *Barlaam et Joasaph*. À propos de l'édition critique en cours”, Symposium, Collegium Hungaricum, Bécs, 2014. augusztus 25-26.
- 2014 „Ivion 463 sz. kódex”, 11. Magyar Ókortudományi Konferencia, ELTE BTK, Budapest, 2014. május 22-24,
- 2013 „Le codex Ivion 463 approches paléographique et philologique”, *Byzanz und das Abendland II. / Byzance et l'Occident II. (Studia Byzantino-Occidentalia. Gallica-Italica-Germanica-Graeca)*, Nemzetközi konferencia, ELTE Eötvös József Collegium, Budapest, 2013. november 25-29.

KONFERENCIA ÉS TUDOMÁNYSZERVEZÉS :

- 2015 *Byzanz und das Abendland / Byzance et l'Occident IV.*, Nemzetközi konferencia, ELTE Eötvös József Collegium, Budapest, 2015. november 23-27, szervezés alatt, Francia szekciók főszervezője.
- 2014 *Byzanz und das Abendland / Byzance et l'Occident III. : „Le roman au Moyen Âge : de Byzance à la France”*, Nemzetközi konferencia, ELTE Eötvös József Collegium, Budapest, 2014. november 24-28, Francia szekciók főszervezője.
- 2013 *Byzanz und das Abendland / Byzance et l'Occident II. : Tradition, transmission, traduction*, Nemzetközi konferencia, ELTE Eötvös József Collegium, Budapest, 2013. november 25-29, Francia szekciók főszervezője.